

Gotlands runinskrifter 3

Endre socken

G 223 – G 224

Thorgunn Snædal

Endre kyrka

Av en absidkyrka från 1100-talets senare del återstår endast tornet, som restes i mitten av 1300-talet, och en nu igenmurad rundbågig portal på sydfasaden. Nordportalen tillkom vid en ombyggnad i början av 1200-talet, medan det rakslutna koret och sakristian uppfördes vid mitten av 1200-talet. Långhuset härstammar från omkring 1300. Den första putsinskriften uppmärksammades år 1989; de andra 1990, 1993 och 1995.

223. Endre kyrka

Litteratur: Th. Snædal, Rapport till RAÄ 7.9.1990.

Avbildningar: R. Hejdström, foto 1989 (Gotlands Fornsal).

Fem runinskrifter ristade i putsen i korets norra vägg.

a.

I samband med förberedelser till en TV-inspelning av en rekonstruerad medeltida gudstjänst 1989 uppmärksammade Sven-Erik Pernler en runristning i kalkputsens i korets norra vägg, 63 cm t.h. om sakristidörren och 125 cm ovanför det mellersta trappsteget i kortrappan. Runorna är 2–2,5 cm höga.

Inskrift:

...-trsrasmus...

5

G 223a. Foto: Bengt A. Lundberg 1993.

Till läsningen: Det första tecknet finns i kanten av en skada, där syns rester av ett lodrät streck; mittpå och till höger om detta streck ansluter sig ett diagonalt streck; runan kan ha varit n. 2 **t** är säker, ensidig bistav. I 3 **r** är huvudstaven och den högra bistaven mycket grunda, runan är dock säker. 4 **s** är ett gotlands-**s**, det tredje ledet är ganska långt; 10 **s** har samma form. 5 **r** är säker. I 6 **a** är den nedre delen av huvudstaven ytterst grund; bistaven når ända ned till huvudstavens bas. 7 **s**, 8 **m**, 9 **u** och 10 **s** är alla säkra.

b.

Vid granskning av den ovannämnda inskriften i april 1990 upptäcktes ytterligare tre runor, 5,5 cm höga, 45 cm längre ned på väggen.

Inskrift:

...**baa**...

G 223b. Foto: Bengt A. Lundberg 1993.

I **b**-runans nedre ögla finns en grund fördjupning som kan vara rester av en stingning. **a**-runorna har ensidig bistav.

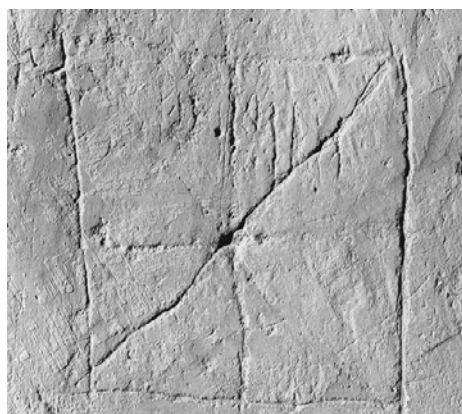
c.

Vid samma tillfälle uppmärksammades till vänster om och mellan inskrifterna a. och b. en inristad kvadrat, den är geometriskt indelad i trekanter. I dess övre del finns rester av en runinskrift bestående av 8 tecken, omkring 3,5 cm höga.

Inskrift:

...---dtib-a...

5

G 223c. Foto: Bengt A. Lundberg 1993

Runa 1 har möjligen varit **k**. Av runorna 2 och 3 återstår diffusa rester av huvudstavarna. 4 **d** består av en tydligt stungen huvudstav; till vänster om huvudstavens topp finns en diagonal linje som ansluter till huvudstavens topp, den uppfattas som en **t**-bistav och runan läses som **d**. I 5 **t** är huvudstaven mycket diffus på mitten, bistaven säker. 6 **i** säker. Av runa 7 **b** återstår huvudstaven och bistavens övre ögla; av den nedre ögla återstår övre delen och ev. ansättningen mot huvudstaven. Partiet är dock diffust och runan kan möjligen ha varit **r**. Över runans nedre del och över de följande runorna går en av de diagonala linjerna i den indelade kvadraten, vilket försvårar läsningen av dessa runor. Eventuell bistav på mitten av runa 8 kan här ha gått förlorad. 9 **a** har ensidig bistav, strax nedanför det ställe där diagonallinjen skär över huvudstaven.

I samband med att runinskrifterna i kyrkan fotograferades i maj 1993 upptäcktes ytterligare ett par runinskrifter (d. och e.) på korväggen.

d.

Snett till vänster om kvadratens nedre vänstra hörn finns tre runor, 3,1–4 cm höga.

Inskrift:

...rap...

Huvudstaven i 1 **r** är mycket diffus.

e.

93 cm till höger om sakristidörren finns rester av en runinskrift på tre rader. Den översta raden består av 13 tecken, 3 cm höga, av vilka inget med säkerhet kan typbestämmas. Den andra raden består av 10 lodräta streck, 2–2,5 cm höga, det kan röra sig om huvudstavar. Endast den nedersta raden är läsbar, runorna är 2,5 cm höga.

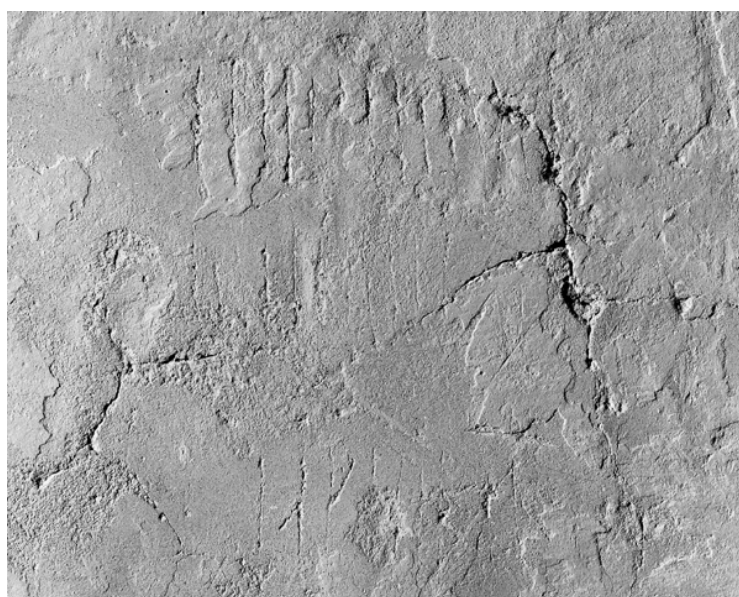
Inskrift:

iakaubar

5

Iakaupar

»Jakob.»

G 223e. Foto: Bengt A. Lundberg 1993.

Till läsningen: De tre första runorna är grunda men säkra. I 4 **a** är bistaven och huvudstavens nedre del mycket diffusa på grund av en skada i putsytan. 5 **u** är ytterst diffus, särskilt bistavens ansättning

mot huvudstaven. Bistaven i **6 b** är diffus men säker. Av bistaven i **7 a** återstår endast mycket diffusa rester. **8 r** är säker.

Namnet *Iakobr*, (*Iakaupar*) hör till de vanligaste i det gotländska runmaterialet med närmare 30 belägg, se vidare G 151.

224. Endre kyrka

Litteratur: Rapport till RAÄ 12.09.95 ATA, H. Gustavson, Nytt om Runer 1996, s. 16; Rapport till RAÄ 12.09.95. ATA; Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16.) 2002, s.172.

Under en restaurering av kyrkans inre våren 1995 upptäcktes en runinskrift i sakristian. Den är ristad i putsen på norra väggen, omkring 107 cm till höger om sakristidörren och 168 cm över golvnivån, omedelbart ovanför vägnischen. Inskriftens längd är 29 cm, runornas höjd är 4–6 cm.

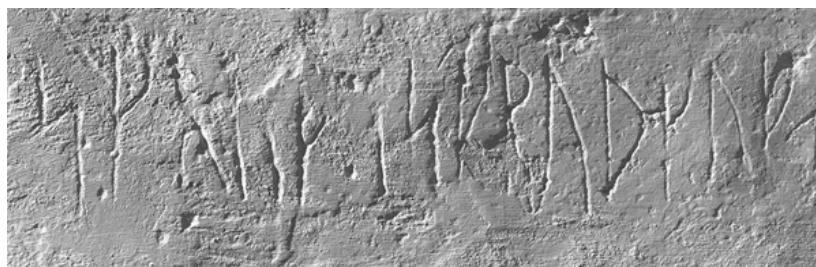
Inskrift:

...skr--f : i skrupkufa

5 10 15

...skraif(?) i skrūðkufa.

»... skrev(?) i sakristian.»

G 224. Foto: Bengt A. Lundberg 1996.

Till läsningen: 1 **s** är av normaltyp, 5,8 cm hög, säker. 2 **k** är säker, 52 mm. Av runa tre återstår nedre delen av huvudstaven och nedre delen av en bistav diagonalställd mot huvudstaven; runan har troligen varit **r**. Av runorna 4 och 5 återstår nedre delen av huvudstaven; inga spår av eventuella bistavar. 6 **f** är säker, huvudstavens topp och bistavarnas övre delar saknas. Därefter skiljetecken i form av två punkter (kolon). 7 **i** är diffus men säker. 8 **s** är av normaltyp. 9 **k** är skadad av ett bortfall av putsen som också skadat nedre delen av 10 **r** som har en smal nederdel. 11 **u** är säker. 12 **p** är säker, runan har stor påse. 13 **k** är säker, bistaven går högre upp än huvudstaven. 14 **u** är grund men säker, i 15 **f** är huvudstavens nedre del diffus, runan dock säker. 16 **a** är säker. Inga spår av runor kunde konstateras före runa 1 eller efter runa 16.

Ordet *skrūðkufi* 'sakristia' är inte tidigare belagt. Det tycks vara en gotländsk variation på fvn. *skrūðhūs* (lat. *vestiarium*), som tidigt användes i Norge och på Island ((H. E. Lidén, *Skrudhus*. I: KLN 15. 1970, sp. 707 ff.). Fsv. *kovi*, isl. *kofi*, 'koja, jordkammare', användes i kyrkliga sammanhang som beteckning på celler eller eremithålor (J. Fritzner 1 s. 312, K.F. Söderwall 1 s. 689, Schlyter s. 354: 'afskildt kapell l. sidobyggnad i en kyrka'). Runbelägget visar att ordet *kufi* har funnits i forngutniskan och där haft liknande betydelse som i övriga Norden.

Sakristian är uppförd vid mitten eller senare delen av 1200-talet. Inskriften är svår att tidsfästa, men den är troligen betydligt yngre. Den starka böjningen av verbet tyder på senmedeltiden, troligen 1400-talet (Th. Snædal a.a. s. 172). **s**-runorna har dock normal form och inte den gotländska form som dominerade från 1300-talet och framåt, vilket möjligen kan tyda på att inskriften är något äldre än så.

[G 225 Svenskens. Endre socken publiceras av Helmer Gustavson.
Om inskriften se O. v. Friesen i Gotländskt Arkiv 1942, s. 33-39.]